

УТВРЂЕНИ УЖИЧКИ ГРАД

НА ПУТУ ОСВАЈАЧА

Пише Дејан РИСТИЋ

Кад се данас из Ужица главним путем крене даље на југ према Златибору, Шаргану и Мокрој гори, с десне стране, на врху неприступачног високог стеновитог гребена, готово надохват руке, назиру се остаци некад моћне и значајне позносредњовековне утврде. Камени трагови обрасли су ситним растињем и тешко је радозналом, а недовољно упућеном, намернику одгонетнути какав је ту,

Донекле заштићени остаци некада моћног утврђеног града, уз нестварну лепоту котлине реке Ћетиње и оближњу хидроцентралу подигнуту далеке 1900. године, сами по себи представљају изузетан туристички потенцијал који ни у наше време није на прави начин препознат и валоризован

некад давно, био град. Уосталом, вековима су се туда провлачили трговачки каравани, али тутњали и војни походи од Врхбосне, данашњег Сарајева, до Београда и даље...

Они бољи познаваоци српске средњовековне историје знаће да управо пролазе поред остатака некада моћног утврђеног града, који је у трећој четвртини 14. века подигао угледни и утицајни српски велможа Никола Алтомановић.

UZIČE VOR SEINER ZERSTÖRUNG. (1862.)

Сурови обрачун велможа

Положајем утврђења доминирају суседни висови Караула и Биоктош са кога је остатке тврђаве могуће сагледати безмало и из птичје перспективе.

Из не тако богатих историјских извора српске и иностране провенијенције, од којих посебну пажњу треба поклонити драгоценом спису „Историја Словена“ Дубровчанина Мавра Орбинија, закључујемо да је утврђени ужички град настао свакако пре 1373. године, када је под његовим зидинама дошло до одлучујућег оружаног сукоба између ратника обласног господара жупана Николе Алтомановића, са једне стране, и удружених трупа српског кнеза Лазара Хребељановића и босанског бана Твртка Првог Котроманића, са друге стране.

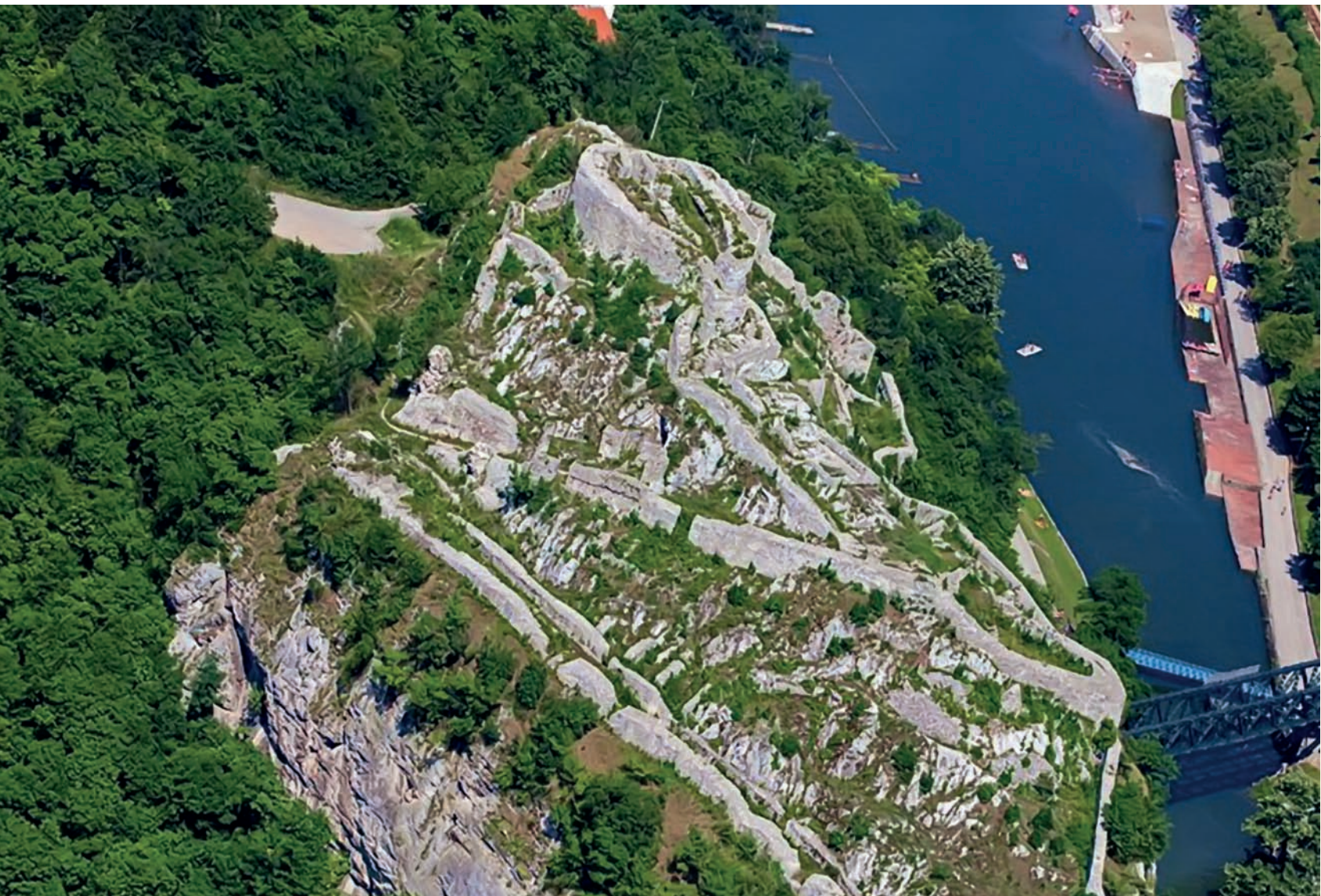
Први поуздани историјски извори о ужичкој тврђави потичу из средине 14. века. Тада је она била у поседу властелинске породице Војиновић, а од 1366. до 1373. године припадала је већ поменутом властелину, жупану Николи Алтомановићу. Дубровачки историчар Мавро Орбини помиње Ужице искључиво у контексту описивања догађаја који су се тicali властелинског сукоба кнеза Лазара и бана Твртка Првог са жупаном Николом Алтомановићем, који је 1373. године побеђен, заробљен и ослепљен управо у својој тврђави.

Најпознатија епизода у историји те тврђаве одиграла се, дакле, у раздобљу између септембра и новембра 1373. године. Тада су удружене снаге кнеза Лазара (1371–1389) и бана Твртка (1353–1391), потпомогнуте одредима угарског

краља Лајоша (1342–1382), које је предводио мачвански бан Никола Горјански Старији, у њој опселе жупана Николу Алтомановића (1366–1373). После краће опсаде, уз помоћ топова и опсадних справа, жупан Никола се предао и ту је по наредби Стефана Мусића (уз Лазареву прећутну сагласност) ослепљен, а његове земље су међусобно разделили победници. По предању, жупан Никола Алтомановић био је присилно замонашен и послат у један удаљени мушки манастир како би окајавао своје „бројне грехе“.

Освајањем утврђеног ужичког града и елиминисањем суровог и интригама склоног жупана Николе Алтомановића, као и поделом његових великих посела који су се налазили на територији данашње Западне Србије, створени су и последњи предуслови за реализацију идеје која је требало да води поновној обнови некада моћне српске државе из раздобља Немањића. Наиме, након смрти последњег владара из краљевске и царске династије, цара Стефана Уроша Петог Нејаког, амбиције да дође на српски престо имао је босански бан Твртко Први, чија је бака била кћерка краља Стефана Драгутина (1276–1282). Његове претензије подржавао је и сам кнез Лазар Хребељановић. Позивајући се на „проклетство Светог Саве“, који је, по предању, проклео свакога онога ко би се усудио да преузме српски престо, а да није из рода Немањића, бан Твртко Први истакао је своје претензије, које су могле бити реализоване тек уз услов да буде уклоњен жупан Никола Алтомановић а његови пространи поседи подељени међу победницима.

Након што је жупан Никола, крајем 1373. године, уклоњен са политичке сцене, створени су сви услови да се,

1375. године, обави свечани чин крунисања босанског бана Твртка Првог за краља Србије и Босне. Тај чин обављен је управо крај гроба Светог Саве који се налазио у Милешеву, која се до само пре неколико година налазила у оквиру властелског поседа жупана Николе Алтомановића.

Успони и падови

У наредни деценијама, након што више није био седиште моћног обласног господара, утврђени ужички град налазио се у раздобљу стагнације и постепеног одумирања услед губитка војног, политичког и стратегијског значаја.

Коначно, ужички утврђени град пао је у отоманске руке крајем шесте деценије 15. века (1459) и под влашћу султана, са мањом паузом током аустро-отоманских ратова (1737. године), остао је све до 1867. године, када га је кнез Михаило повратио, заједно са још пет утврђених српских градова. Називи тих шест моћних утврђења исписани су на постаменту споменика кнезу Михаилу који се налази на Тргу републике у Београду.

Остаци ужичког града леже на стеновитом гребену, који готово преграђује корито реке Ћетиње на месту где она истиче из клисуре и утиче у питому котлину. Утврђење је подигнуто на високом, релативно неприступачном, гребену које са три стране окружује сама река Ћетиња. Према западу, југу и истоку окомите литице, високе и до 50 метара, као јаки природни бедеми спуштају се до реке.

Прилаз граду био је могућ само са севера, са седла према суседном вису, али и ту су вертикалне стране браниле прилаз највишем делу утврђења, чинећи га скоро неосвојивим. Из утврђења се могла надирати и бранити саобраћајница која је повезивала средњовековну Босну са Србијом. Положај града вековима је изазивао дивљење путника и намерника који су пролазили покрај његових бедема.

Тврђава у Ужицу је посебно у условима ратовања хладним оружјем била готово неосвојива. Чинила су је три висински различита дела: цитадела на врху са главном кулом, Средњи град и Доњи град са Воденом кулом. Овакв одбрамбени систем био је повезан бедемима и кулама. Од средњег дела града спуштала су се два бедема, до најјужнијег дела стрме литице на обали реке Ћетиње, где се налазила тзв. Водена кула, која је у време дуготрајних опсада омогућавала безбедно снабдевање града и његових житеља водом. У ширем смислу она је представљала јединствену конструкцију на нашем подручју. Била је полукружне основе, висока 25 метара и подељена на осам етажа међуспратном дрвеном конструкцијом.

Географски положај и њен стратешки значај суштински су утицали на изглед тврђаве. Она је у горњем делу имала полукружну кулу, у средњем објекте за смештај војних посада, опреме и хране, а у доњем делу, Воденом кулом била је повезана са реком. Тврђава је више пута рушена и поново утврђивана.

Султан Мехмед Други Освајач заузима, обнавља и дограђује моћни ужички град, као и тврђаве на Дунаву, а све с циљем спречавања евентуалних угарских продора. Карађорђе га осваја 1806. године, али га Турци преотимају 1813. и задржавају у свом поседу до 1863. године, када је, према уговору из Канлице, разорено минирањем.

Значајна дограђивања и утврђивања обављена су 1478. године, затим у време аустро-турских ратова 1688. године (Велики бечки рат) и 1737–1739. године и на крају, у време Првог и кратко време после Другог српског устанка, 1813–1819. године. Коначно је као војни објекат онеспособљена и добрим делом порушена у јануару 1863. године, уочи трајног протеривања Турака из града.

У пролеће 1807. Карађорђе је одлучио да се заузме ужичка тврђава, па је априла те године са око 8.000 бораца дошао у помоћ ужичким устаницима. У тромесечним борбама страдало је више од 500 устаника, рањен је Милош Обреновић, али је победа ипак остварена. Од топова и непрестаних испада погинуло је више од 300 Турака, а 500 кућа је изгорело. Исцрпљени глађу, Турци из тврђаве предали су се 20. јула да би их Срби потом отпустили преко Дрине у Босну. Тако је Ужице, тада после Београда најзначајнија варош у Београдском пашалуку, постало главна устаничка база за даља офанзивна дејства српске војске ка Старом Влаху и Босни и центар за обуку српских војника. Годинама су устаници држали у својим рукама ужичку тврђаву да би 1813, кад је пропао Први српски устанак, Турци у њу ушли без борбе.

Након што је после више векова поново доспела под српску власт, ужичка тврђава доживела је вишедеценијско замирање и девастирање. Будући да је била предмет континуиране стручне небриге, она је другу половину

претходног века дочекала у стању виталне угрожености. Попут многих других српских средњовековних утврђених градова, јединствена ужичка фортификација постепено је тонула у историјски и људски заборав.

Бисер историје

Захваљујући археолошким истраживања, делимичној реконструкцији и конзервацији, које су извели стручњаци Завода за заштиту споменика културе из Кралева и Народног музеја из Ужица, од 1973. до 1984. године, заостављено је даље обрушавање и потпуно нестајање града које је трајало више од једног века.

Донекле заштићени остаци некада моћног ужичког утврђеног града, уз нестварну лепоту котлине реке Ћетиње и оближњу хидроцентралну подигнуту далеке 1900. године, сами по себи представљају изузетан туристички потенцијал који ни у наше време није на прави начин препознат и валоризован. Стога ови драгоцене сегменти културног и индустријског наслеђа, као и природних лепота, очигледно чекају генерације које ће се одговорније и темељније старати о ономе што су трагови бурне прошлости, али и необично лепе одлике рељефа.

Данас су од утврде остали остаци бедема, кула и зграда у висини од око један метар (попут „Сокола”), на колико су сведени разарањем 1863. године, али се и поред тога може наслутити некадашњи изглед утврђења. Она је данас једна од туристичких атракција града на Ћетињи, у којој се током летњих месеци понекад постави импровизовано позориште у коме се током вечери под месечином и рефлекторима изводе представе и једно је од омиљених излетишта Ужичана и њихових гостију. ■

